

¿De la complementarietat a l'exclusió?

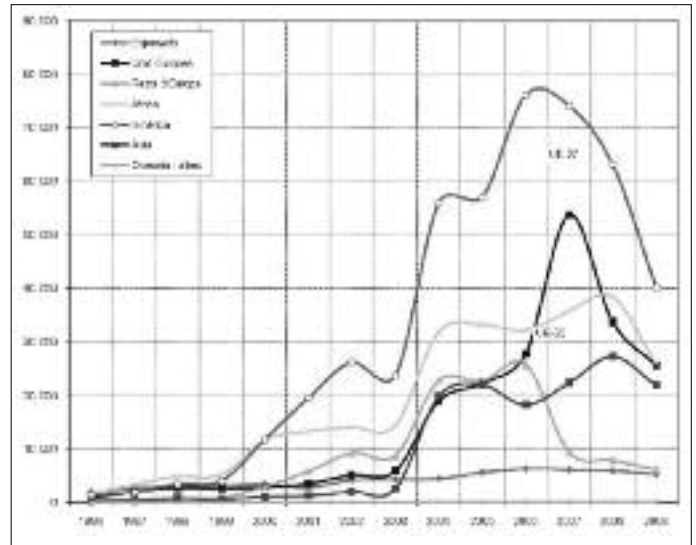
Immigració, demografia i mercat a Catalunya

ANDREU DOMINGO /
Centre d'Estudis Demogràfics

El boom migratori

Els inicis del segle XXI, en termes demogràfics a Catalunya seran recordats pel boom migratori internacional. En vuit anys la població de Catalunya saltava dels sis milions d'habitants al voltant dels quals s'havia mantingut durant les dues últimes dècades del segle XX, als set milions i mig actuals. Aquest creixement formidable es deu en més d'un noranta per cent al saldo migratori, és a dir, a la resta dels que varen arribar menys els que varen sortir de Catalunya. Només per al primer quinquenni 2001-2005 el saldo migratori va sobrepassar les 700 mil persones, superant així qualsevol dels nivells enregistrats històricament, havent estat fins aleshores el quinquenni 1961-1966 el màxim amb prop de 425 mil efectius. L'aportació migratòria assoliria el punt àlgid l'any 2007 amb 195 mil entrades netes d'estrangers vinguts directament des de l'estranger i unes 32 mil procedents de la resta d'Espanya. A partir del segon semestre de 2008, l'impacte de la crisi econòmica fa disminuir els fluxos d'arribada de l'estranger en gairebé un 30% i incrementa les sortides, sigui el retorn de migrats, l'anomenada migració d'arrossegament (quan l'emigració és de fills d'immigrants ja nascuts a Catalunya), o l'emigració a països tercers, sense que d'aquest fenomen en tinguem una bona cobertura estadística (hauríem de calcular un mínim de 105 mil baixes en 2009 segons l'INE).

El volum, però també la intensitat, fan d'aquesta onada migratòria internacional un veritable esclat migratori, fins i tot per a un país com Catalunya, que com a mínim durant tot el segle XX, ha fet de la immigració l'eix vertebrador de la seva demografia, però també de la seva economia i de la seva cultura. Si parlem de població estrangera resident a Catalunya, ha significat donar el salt dels 181 mil estrangers empadronats l'any 2000 a l'1,193 milió de persones a 1 de gener de 2010, el que en termes relatius significa passar d'un 2,9% de població estrangera a un 15,9%, un 17% si considerem la població nascuda fora d'Espanya. La dimensió territorial ens permetrà també entendre la intensitat d'aquesta migració, només 18 dels 946 municipis catalans no tenien empadronat cap estranger a principis de 2009 (a hores d'ara encara no disposem de les dades municipals de 2010), i a 16 municipis, el percentatge d'estrangers superava més del 30% de la població. Estem parlant no de municipis petits, sinó de municipis com Castelló d'Empúries (51%), Guissona (47,4%), o Salt (41,8%). Per acabar de caracteritzar la migració del nou mil·lenni, a l'acceleració, la intensitat i la difusió en el territori cal afegir la diversitat. Gairebé tots els països del món estan representats a Catalunya. Els llatinoamericans en el seu conjunt varen ser els responsables d'aquest impuls, (un 32,5% de la població estrangera al 2010), seguits més tard pels ciutadans de l'Est europeu, principalment els romanesos (així en pocs anys els roma-

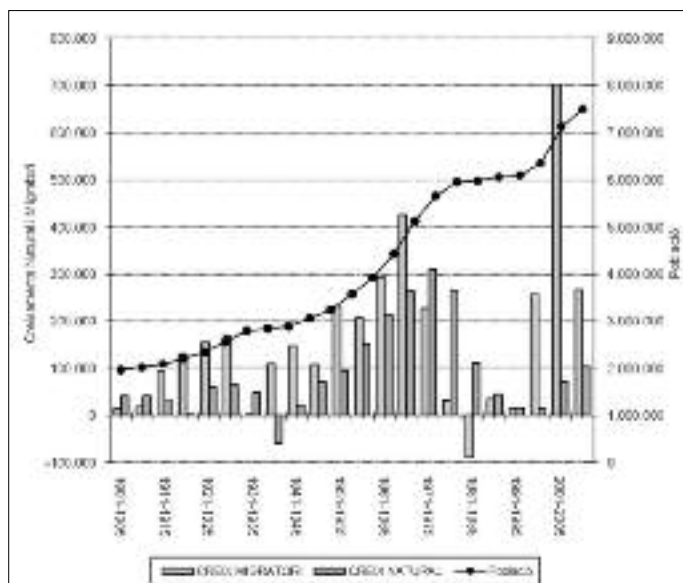

Fluxos internacionals arribats a Catalunya, per agrupacions continentals (1996-2009)

nesos esdevenien la segona nacionalitat estrangera a Catalunya, essent ells sols el 8% de tots els estrangers). A diferència del que passava a la resta d'Espanya però, la població marroquina segueix encapçalant el nombre d'immigrants a Catalunya per nacionalitat (amb 232 mil persones que representen el 19,5% del total d'estrangers), alhora que es manté un major pes de la població asiàtica i subsahariana. La darrera onada migratòria destaca doncs per l'acceleració, la intensitat i la diversitat d'òrgens, significat per a Catalunya no una novetat com en el cas d'Espanya, sinó l'extensió més enllà de les fronteres estatals d'unes migracions seculares, pautades per l'alternança dels grans cicles econòmics.

El dictat del mercat

Per què la immigració va assolir aquestes proporcions inusitades? Per suposat que darrere d'aquests fluxos es troba la demanda del mercat laboral, incentivada sobretot per dos factors: un sociodemogràfic que s'havia covat amb força anterioritat, l'altre conjuntural. Així doncs, l'arribada d'immigrants està connectada amb la radical transformació del perfil sociodemogràfic de la població de Catalunya, principalment amb la millora dels nivells d'educació entre les noves generacions, provocant que per primer cop les dones superessin els homes en aquest terreny. La inversió en capital humà ha significat el retard a l'edat de l'emancipació i la inserció creixent de la dona en el mercat de treball, amb expectatives corresponents als seus nivells d'estudi. Aquesta millora però, s'ha donat en el context d'un feble Estat del benestar, de resultes del qual la necessària conciliació entre vida laboral i familiar, tenint en compte l'augment de les famílies de doble ingrés, sovint s'ha aconseguit desplaçant generacionalment el treball domèstic als progenitors (àvies i, en menor

Creixement natural i creixement migratori, quinquennal, Catalunya 1901-2005

mesura, avis). Si a aquesta ocupació generada per la formació de noves famílies hi afegim la cura de gent gran, demanda incrementada pels espectaculars guanys en l'esperança de vida que es varen donar també durant el darrer quart de segle XX, entendrem que quan la família no s'ha pogut fer càrrec, i s'ha externalitzat en el mercat de treball, aquesta ha estat satisfeta per població de nacionalitat estrangera. Així és com l'arribada de immigrants ha estat complementària a la promoció dels joves i de les dones no immigrades. Internacionalització del treball domèstic d'una banda, satisfeta en bona mesura per dones immigrades, però també entrada en el mercat de treball en ocupacions que requeren baixa qualificació on l'oferta de catalans degut a la millora del nivell educatiu i a la minva de les generacions nascudes a partir de la davallada de la natalitat era cada cop menor. El segon aspecte a tenir en compte ha estat el de la pròpia bonança econòmica, conjuntura magnificada per l'especulació immobiliària i que s'ha retroalimentat de la pròpia aflluència massiva d'immigrants.

Amb la crisi econòmica, que va molt més enllà de l'esclat de la bombolla immobiliària, els fluxos s'adaptaven caient de forma precipitada i alguns marxant. No obstant, la majoria dels nous vinguts han vingut per quedar-se (perquè encara que ho desitgesin no tindrien un espai social on retornar). L'assentament d'aquesta població, que recordem més de les tres quartes parts ha arribat en els darrers deu anys, s'ha de dur a terme en unes condicions de precarietat material que el fa molt difícil, començant per les estretors a les que es veu ara sotmesa l'administració municipal. Però si les migracions, majoritàriament, són el producte de la demanda del mercat, i per tant la política migratòria ha de tenir la demanda laboral com a principi rector, no succeeix el mateix per la població estrangera o immigrada que ja resideix a Catalunya, i molt menys per als seus descendents. El dictat del mercat apunta a prescindir-ne com si fossin simple població excendent, a fer-los desaparèixer, amb l'argument que ja no són necessaris. La perspectiva utilitarista on tota una pobla-

ció apareix ara com a sobrera ("el *demokleenex*"), no és però la que ha de regir el bon govern de la població que resideix a Catalunya. És la política social basada en la redistribució de béns i serveis la que s'ha d'aplicar per a unes persones que formen part de la població de Catalunya, de les que, encara que alguns no ho vulguin veure, a la fi són ells mateixos i els seus descendents un dels beneficis cabdals de la immigració que s'ha produït aquests darrers anys. Què fer quan part d'això que anomenem crisi precisament és la voluntat manifesta dels interessos que dicten els mercats de restringir la política social?

Contra la temptació del replegament

Les impressionants dades sobre l'increment de la migració internacional s'han traduït en un canvi vertiginós del paisatge humà de molts barris, ciutats i pobles de Catalunya. No és estrany que aquesta mutació susciti temences i recels, menys encara quan l'horitzó està enfosquit per l'ombra de la torbonada econòmica. La por fa caure alguns en la nostàlgia d'un país que embeleslen en el record confonent-lo amb la pròpia infància o joventut, oblidant la duresa de les condicions en les que es van donar les onades migratòries anteriors, la desigualtat econòmica i la manca de democràcia en la que es produí la penúltima. El retrocés en les condicions materials és una de les amenaces que plana tant sobre la població immigrada, com la no immigrada, especialment la legítima preocupació a que els fills en comptes de millorar descendeixin socialment. Pels immigrants, la integració, en bona part depèn de l'apropiació d'espais socials ascendents, per a ells i les seves famílies. La temptació en temps de crisi és que al retrocés material li segueixi el replegament identitari de caire defensiu tant dels immigrants com dels no immigrants. La redefinició en termes etnoculturals de les identitats, on el català seria definit de forma cada cop més restrictiva, oblidant aquell "qui viu i treballa a Catalunya" candelià. Replegament en el que es cerca compensació a l'angoixa i una garantia en una competència, de vegades més imaginada que real. D'aquesta manera es converteix l'immigrant en boc emissor de la inseguretat que ens tenalla, com si la seva exclusió fos el preu a pagar per mantenir el benestar dels autòctons. Per part d'alguns dels immigrants, el replegament se sustenta en el rebuig sofert per part dels autòctons, justificant-se en el prejudici de la població catalana i en l'exploatació econòmica prèvia a la crisi, però en la construcció també nostàlgica d'una comunitat ideal, moltes vegades atada pel vicatisme i per la reacció, construint-se com un negatiu de la societat d'acollida. La por i el replegament identitari nodreixen els moviments populistes i xenòfobs d'un costat, i el segrest de la representació de la població immigrada per part de líders no democràtics, de l'altre, situació agreujada per la manca d'accés directe a l'exercici democràtic d'aquest 16% e la població que viu a Catalunya.

La integració de la població immigrada és indestruïble del futur de la població de Catalunya de la que aquesta també en forma part. De la crisi o ens en sortim tots junts o no ens en sortirem, el camí passa per reforçar la democràcia i la igualtat i no per afeblir-la al dictat del que vulguin ser "els mercats".

Fons - Gràfic 1: elaboració CED, Estadístiques de Variacions Residencials (INE) - Gràfic 2: elaboració CED a partir de les dades de Censos, padrons i moviment natural de la població (INE)